

АНОТАЦІЯ

Гук Ю.В. Організаційно-економічні механізми асиметричного згладжування просторової поляризації в міжнародному туризмі.

– Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка». – Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2026.

Дисертація присвячена комплексному аналізу просторової організації міжнародного туризму: механізмів формування його дестинацій і полюсів, поляризації туристичної активності в умовах трансформації та цифровізації світової економіки.

Актуальність теми зумовлена посиленням нерівномірності просторового розвитку в міжнародному туризмі, що проявляється у надмірній концентрації туристичних потоків у глобально відомих дестинаціях за одночасної маргіналізації периферійних територій. За даними UN Tourism, у 2024 році у світі зареєстровано 1,4 млрд міжнародних туристичних прибуттів, що відповідає 99 % допандемічного рівня, а безпосередні надходження від міжнародного туризму становили близько 1,6 трлн доларів США; водночас сукупний внесок індустрії подорожей і туризму у світовий ВВП, за оцінками WTTC, сягнув близько 11,6 трлн доларів США, тобто близько 10 % світового ВВП. Відновлення галузі супроводжується поверненням тенденції до концентрації потоків: за рейтингом WTTC Париж посів перше місце у світі за внеском туризму в економіку міста (близько 36 млрд доларів), однак до 2032 року прогнозується його витіснення на третю позицію Пекіном (до 77 млрд) та Шанхаєм (до 71 млрд).

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять концепція полюсів зростання Ф. Перру та Ж.-Р. Будвіля, теорія Штандорта А. Вебера, концепція економічного ландшафту А. Льюша, модель життєвого циклу туристичної дестинації Р. Батлера (TALC), модель туристичної системи Н. Лейпера та теорія стейкхолдерів. У роботі використано системний підхід, наукове узагальнення, порівняльний і статистичний аналіз, економічне

моделювання, графічні та структурні методи. Емпірична база сформована на основі відкритих даних міжнародних організацій та офіційної статистики.

Розроблено систему асиметричного згладжування просторової поляризації туристичної активності задля формування організаційно-економічних механізмів не лише «розвантаження» уражених надмірним туризмом destinations, але й «втягування» депресивних територій у процес надання рекреаційних послуг на основі узгоджених дій стейкхолдерів та імперативу захисту довкілля. Обґрунтовано модель багатопольярної системи міжнародного туризму, ознаками якої є наявність кількох полюсів зі зіставним рівнем показників, загальне визнання їхнього статусу та інституційні механізми узгодження інтересів між полюсами.

Задля ідентифікації структури рекреаційної системи та ступеня територіальної нерівності розвитку туризму введено в науковий обіг індекс просторової поляризації туризму (TSPI), обчислений на основі індексу Герфіндала: за рівномірного поширення туризму поляризація низька ($TSPI \approx 0$), за концентрації у кількох полюсах – висока ($TSPI \rightarrow 1$). Апробація індексу на матеріалах чотирьох країн показала: Італія – $TSPI \approx 0,12$ (найкраща просторова диверсифікація), Франція – $\approx 0,15$ (стабільна багатопольярність), Іспанія – $\approx 0,20$ (концентрація та надмірний туризм), Україна – $\approx 0,24$ (висока поляризація із залежністю від кількох центрів). Виявлено ефект MAUP (модифікованої просторової одиниці): для Франції на рівні міст TSPI є високим через домінування Парижа, тоді як на рівні регіонів набуває ознак багатопольярності. Доведено, що TSPI показує не «успіх», а структуру системи: високе значення означає перевантаження та вразливість.

Встановлено, що різні типи глобальних destinations зазнають надмірного туристичного тиску неоднаково: destinations типу браунфілд, що формуються в межах існуючих поселень, мають обмежену ємність антропогенного навантаження, тоді як грінфілди, що облаштовуються на вільних територіях, характеризуються ширшими межами цього потенціалу. Це зумовлює потребу в диференційованих механізмах згладжування. Доведено, що надмірний туризм є наслідком нерівномірного просторового розвитку галузі, а його економічні,

соціальні та екологічні прояви загострюють диспропорції між туристичними ядрами та периферією. Наукова новизна полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад формування організаційно-економічного механізму асиметричного згладжування просторової поляризації.

Уперше розроблено концептуальний підхід до асиметричного згладжування як керованого процесу перерозподілу туристичних потоків, інвестиційної активності та інфраструктурного навантаження; запропоновано індекс TSPI для вимірювання туристичних диспропорцій. Удосконалено понятійно-категоріальний апарат («туристичний полюс», «асиметричне згладжування»), а також методичні підходи до оцінювання концентрації туризму та формування туристичних кластерів. Набули подальшого розвитку наукові підходи до збалансованого розвитку дестинацій через залучення периферійних територій та положення щодо мінімізації овертуризму.

Практичне значення результатів полягає в можливості їх використання органами державної влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами туристичного бізнесу під час формування стратегій розвитку дестинацій і реалізації політики сталого туризму. Застосування механізмів дозволяє підвищити ефективність використання туристичного потенціалу регіонів України, зокрема Карпатського.

Ключові слова: туристична дестинація, туристичний полюс, полюси зростання, периферія, просторова поляризація, асиметричне згладжування, TSPI – Індекс просторової поляризації туризму, надмірний туризм, міжнародний туризм, туристичні потоки, ринок туристичних послуг, організаційно-економічний механізм, регіональний розвиток, цифровізація, сталий розвиток.

ANNOTATION

Huk Y.V. Organizational and Economic Mechanisms for Asymmetric Smoothing of Spatial Polarization in International Tourism.

– Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

Dissertation for obtaining the Doctor of Philosophy degree in specialty 051 "Economics". – West Ukrainian National University, Ternopil, 2026.

The dissertation is devoted to a comprehensive analysis of the spatial organization of international tourism — in particular, the mechanisms of the formation of its destinations and poles, as well as the problems of spatial polarization of tourist activity amid the profound transformation and digitalization of the world economy.

The relevance of the topic is determined by the increasing spatial unevenness in the development of international tourism, which manifests in an excessive concentration of tourist flows in globally renowned destinations alongside the marginalization of peripheral territories. According to UN Tourism, in 2024 the world recorded 1.4 billion international tourist arrivals, corresponding to 99% of the pre-pandemic level, while international tourism receipts amounted to approximately USD 1.6 trillion; at the same time, the total contribution of the travel and tourism sector to global GDP, according to WTTC estimates, reached about USD 11.6 trillion, i.e. roughly 10% of global GDP. The industry's recovery is accompanied by a return to the tendency toward the concentration of flows: according to the WTTC ranking, Paris took first place in the world in terms of the contribution of tourism to a city's economy (about USD 36 billion); however, by 2032 it is projected to be displaced to third position by Beijing (up to USD 77 billion) and Shanghai (up to USD 71 billion).

The theoretical and methodological basis of the study comprises the growth-poles concept of F. Perroux and J.-R. Boudeville, the location theory of A. Weber, the economic landscape concept of A. Lösch, the Tourism Area Life Cycle (TALC) model of R. Butler, the tourism system model of N. Leiper, and stakeholder theory. The work employs the systems approach, scientific generalization, comparative and statistical analysis, economic modeling, and graphical and structural methods. The empirical base is built on open data from international organizations and official statistics.

A system of asymmetric smoothing of the spatial polarization of tourist activity has been developed to form organizational and economic mechanisms not only for the "unloading" of destinations affected by overtourism, but also for the "drawing in" of depressed territories into the provision of recreational services, based on the coordinated actions of stakeholders and the imperative of environmental protection. A model of a multipolar system of international tourism has been substantiated, characterized by the presence of several poles with comparable indicator levels, the general recognition of their status, and institutional mechanisms for coordinating interests among the poles.

To identify the structure of the recreational system and the degree of territorial inequality in tourism development, the Tourism Spatial Polarization Index (TSPI) has been introduced into scientific circulation; it is calculated on the basis of the Herfindahl index. With an even distribution of tourism, polarization is low ($TSPI \approx 0$), whereas with concentration at a few poles, it is high ($TSPI \rightarrow 1$). Testing the index on data from four countries showed: Italy – $TSPI \approx 0.12$ (the best spatial diversification); France – ≈ 0.15 (stable multipolarity); Spain – ≈ 0.20 (concentration and overtourism); Ukraine – ≈ 0.24 (high polarization with dependence on a few centers). The MAUP (Modifiable Areal Unit Problem) effect has been revealed: in France, at the city level, the TSPI is high due to the dominance of Paris, whereas at the regional level, it exhibits multipolarity. It has been shown that the TSPI reflects not "success" but the structure of the system: a high value indicates overload and vulnerability.

It has been established that different types of global destinations experience tourist pressure unequally: brownfield destinations, formed within existing settlements, have a limited capacity to accommodate anthropogenic load, whereas greenfield destinations, established on vacant land, are characterized by broader limits on this capacity. This necessitates differentiated smoothing mechanisms. It has been shown that overtourism is a consequence of the uneven spatial development of the industry, and its economic, social, and environmental manifestations exacerbate disparities between tourist cores and the periphery. The scientific novelty lies in substantiating the theoretical and methodological foundations for the formation of an organizational and economic mechanism for the asymmetric smoothing of spatial polarization.

For the first time, a conceptual approach to asymmetric smoothing has been developed as a controlled process for redistributing tourist flows, investment activity, and infrastructure load; the TSPI has been proposed to measure tourism disparities. The conceptual and categorical apparatus has been improved (the terms "tourist pole" and "asymmetric smoothing"), as have the methodological approaches to assessing tourism concentration and forming tourist clusters. Scientific approaches to the balanced development of destinations through the involvement of peripheral territories, as well as provisions for minimizing overtourism, have been further developed.

The practical significance of the results lies in their potential use by state authorities, local self-government bodies, and tourism businesses in developing destination development strategies and implementing sustainable tourism policy. Applying these mechanisms makes it possible to increase the efficiency of using the tourist potential of the regions of Ukraine, in particular, the Carpathian region.

Keywords: tourist destination, tourist pole, growth poles, periphery, spatial polarization, asymmetric smoothing, TSPI - Tourism Spatial Polarization Index, overtourism, international tourism, tourist flows, tourism market, organizational-economic mechanism, regional development, digitalization, sustainable development.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Гук Ю.В., Гуменюк Ю.П. Просторова рефлексія туристичної дестинації. Європейська економіка. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. Том 23, № 1. С. 139–154. (0,5 д.а./0,3 д.а. авт. внесок: обґрунтовано поняття просторової рефлексії туристичної дестинації, здійснено аналіз фізико-географічних характеристик місць призначення, побудовано рисунок і таблицю) DOI: <https://doi.org/10.35774/jee2024.01.131>
URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/enjee/article/view/1745/1715>
ISSN 2519-4070 ISSN 2519-4089 (English electronic version)
2. Гук Ю.В., Гуменюк Ю.П. Просторова ідентифікація туристичного полюсу. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2024. Випуск 41. С. 4–14. (0,6 д.а./0,3 д.а. авт. внесок: визначено сутність туристичного полюсу як географічного простору концентрації атракцій і засобів поселення, розроблено методика просторової ідентифікації полюсу, проаналізовано вплив антропогенного навантаження, сформульовано висновки) DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11439739>
URL: https://zenodo.org/records/11439739?preview_file=4-14.pdf
3. Гук Ю.В. Діагностика інституціонального згладжування просторової поляризації надання туристичних послуг. Інноваційна економіка. 2025. № 2 [102]. С. 55–65. (1,1 д.а.) DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2025.2.6>
URL: <https://inneco.org/index.php/innecoen/article/view/1502/1651>
4. Гук Ю.В. Просторова рефлексія міжнародних туристичних потоків. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. 2025. Вип. 28. С. 36–47. (0,9 д.а.) DOI: <https://doi.org/10.34079/2518-1394-2025-15-29-36-47>
URL: <https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/economics/article/view/394/388>
5. Гук Ю.В., Гуменюк Ю.П. Spatial Polarization in the System of International Tourism. London Journal of Research in Management & Business. 2024. Volume 24, Issue 5, Compilation 1.0. P. 15–27.
URL: <https://journalspress.uk/index.php/LJRMb/article/view/1018>

Публікації апробаційного характеру

6. Гук Ю.В. Аспекти просторової поляризації в міжнародному туризмі. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Перспективи індустрії гостинності та міжнародного бізнесу: світові тенденції та національні пріоритети», 18–19 травня 2023 р. С. 36. (0,1 д.а.)
7. Гук Ю.В., Гуменюк Ю.П. Теоретичне обґрунтування зв'язків між туризмом та економічним розвитком. Маркетингові та організаційні механізми

повоєнного розвитку галузі гостинності та туризму України. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків, 14–15 листопада 2023 р. Частина 2. Харків: Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т», 2023. С.41 - 43 (0,1 д.а.)

URL: https://web.kpi.kharkov.ua/tourism/wp-content/uploads/sites/78/2023/11/Zbirnyk_tez_dopovidej_konferentsiyi_CHastyna_2.pdf

8. Гук Ю.В. Екотехнології та сталий туризм. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні напрямки розвитку індустрії гостинності та міжнародного бізнесу». Тернопіль: ЗУНУ, 24–26 травня 2024 р. С.24-25 (0,1 д.а.)
9. Гук, Ю. . Особливості асиметричного згладжування просторової поляризації туристичної діяльності. Collection of Scientific Papers «SCIENTIA», (August 22, 2025; Bern, Switzerland), 12–14. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/2912> (0,1 д.а).

